

ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

Аналітычная справаздача аб ацэнцы этапа агітацыі

Экспертная місія па ацэнцы рэферэндуму ажыццяўляецца Беларускамі Хельсінкскім Камітэтам і Праваабарончым цэнтрам "Вясна" ў межах кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары".

Агульныя высновы:

- Рэферэндум і звязаныя з ім падзеі застаюцца па-за ўвагай шырокага кола грамадства. Стаўленне да рэферэндуму характарызуецца як «абьяжава-варожае», адзначаецца схільнасць да байкатавання. Сярод прычын такога стаўлення называюць агульную напружаную атмасферу ў грамадстве, абумоўленую праблемай эпідэміі COVID-19, няспыннамі рэпрэсіямі супраць грамадзян, пастаянным ростам коштаў на прадукты. Пры гэтым рэферэндум аб прыняцці новага праекта Канстытуцыі актыўна асвятляецца на тэлебачанні, радыё і ў праўладных тэлеграм-каналах. Яшчэ адной тэмай, якая непакоіць людзей, з'яўляецца расейскі вайсковы кантынгент, які застаецца ў Беларусі і ўдзельнічае ў вайсковай аперацыі супраць Украіны;
- Падзеі, звязаныя з рэферэндумам, адбываюцца на фоне рэпрэсій у дачыненні да грамадзянскай супольнасці і ўдзельнікаў мірных сходаў 2020 года;
- Масавыя мерапрыемствы падчас рэферэндума могуць адбывацца толькі са згоды ўладных структур; незалежныя структуры маюць сур'езныя абмежаванні ў магчымасці іх праводзіць. Заканадаўчыя абмежаванні па правядзенні агітацыйных публічных мерапрыемстваў падчас рэферэндума, а таксама агульныя праблемы з немагчымасцю праводзіць масавыя мерапрыемствы з боку апазіцыйных рухаў і звычайных грамадзян, робіць фактычна немагчымым шырокае выкарыстанне сходаў у мэтах агітацыі падчас рэферэндума.

- Афіцыйныя мерапрыемствы, прысвечаныя рэферэндуму, ладзяцца па ўсёй краіне. Сярод іх сустрэчы з кіраўнікамі аблвыканкамаў, дэпутатамі ўсіх узроўняў і інш., дыскусійныя пляцоўкі, канцэрты на прадпрыемствах, публічныя кампаніі;
- Вядома пра шматлікія факты выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу падчас агітацыі;
- Не забяспечаны роўныя ўмовы прыхільнікаў і праціўнікаў рэферэндуму па агітацыі;
- У некалькіх гарадах праходзілі прэвентыўныя затрыманні праціўнікаў вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі, грамадскіх актывістаў і ўдзельнікаў мірных сходаў 2020 года;
- Мелі месца выпадкі пераследу грамадзян, якія спрабуюць узяць удзел у назіранні.

Прававая аснова

Згодна з ч. 4 арт. 45 Выбарчага кодэкса грамадзянам, палітычным партыям, іншым грамадскім аб'яднанням, працоўным калектывам прадастаўляецца права бесперашкоднай агітацыі за прапанову па правядзенні рэферэндуму, за прыняцце рашэння, вынесенага на рэферэндум, а таксама супраць прапановы па правядзенні рэферэндуму, супраць прыняцця рашэння, вынесенага на рэферэндум.

Масавыя мерапрыемствы, мэтай якіх з'яўляецца ажыццяўленне агітацыі па рэферэндуму праводзяцца ў адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь аб масавых мерапрыемствах, гэта значыць, што ў адрозненні ад масавых мерапрыемстваў падчас іншых электаральных кампаній, калі сходы праводзяцца ў спрошчаным парадку, арганізатары мерапрыемстваў падчас рэферэндуму павінны падаць заяву на правядзенне масавага мерапрыемства не пазней чым за 15 дзён да мяркуемай даты яго правядзення. Такім чынам, гэта, а таксама агульныя праблемы з немагчамасцю праводзіць масавыя мерапрыемствы з боку апазіцыйных рухаў і звычайных грамадзян, робіць фактычна немагчымым шырокае выкарыстанне сходаў у мэтах агітацыі падчас рэферэндума.

Пры правядзенні рэферэндуму мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы па ўзгадненні з адпаведнымі камісіямі выдзяляюць на тэрыторыі ўчасткаў для галасавання месцы, якія найбольш наведваюцца грамадзянамі, для размяшчэння агітацыйных друкаваных матэрыялаў. Размяшчэнне агітацыйных друкаваных матэрыялаў у іншых месцах можа ажыццяўляцца з дазволу кіраўніка адпаведнай арганізацыі. У выпадку, калі кіраўнік арганізацыі дазволіў размяшчэнне ў арганізацыі агітацыйнага друкаванага матэрыялу аднаму кандыдату, ён не мае права адмовіць іншаму кандыдату ў размяшчэнні агітацыйнага друкаванага матэрыялу на тых жа ўмовах. Выканаўчыя і распарадчыя органы могуць забараняць размяшчэнне агітацыйных друкаваных матэрыялаў у не адведзеных для іх месцах.

Дзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі абавязаны забяспечваць роўныя магчымасці для апублікавання пытанняў, тэкстаў законапраектаў, вынесеных на рэферэндум, правядзення агітацыі па рэферэндуму.

У адпаведнасці з арт. 47 ВК забараняецца агітацыя, пры правядзенні якой ажыццяўляецца прапаганда вайны, утрымліваюцца заклікі да гвалтоўнага змянення канстытуцыйнага ладу, парушэння тэрытарыяльнай цэласнасці Рэспублікі Беларусь, абразы і паклёп у дачыненні да службовых асоб Рэспублікі Беларусь, а таксама заклікі, якія падахвочваюць або маюць сваёй мэтай падахвочванне да зрыву, або адмены, або пераносу тэрміну выбараў, рэферэндуму, прызначаных у адпаведнасці з заканадаўчымі актамі Рэспублікі Беларусь.

Забараняюцца агітацыя або прапаганда сацыяльнай, расавай, нацыянальнай, рэлігійнай ці моўнай перавагі, выпуск і распаўсюджванне паведамленняў і матэрыялаў, якія абуджаюць сацыяльную, расавую, нацыянальную або рэлігійную варожасць.

Грамадзянам і арганізацыям пры правядзенні імі агітацыі па рэферэндуме забараняецца раздаваць грашовыя сродкі, падарункі і іншыя матэрыяльныя каштоўнасці, праводзіць ільготны распродаж тавараў, бясплатна прадастаўляць любыя паслугі і тавары, за выключэннем агітацыйных друкаваных матэрыялаў, спецыяльна вырабленых з захаваннем патрабаванняў Кодэкса для правядзення рэферэндуму. Пры правядзенні агітацыі па рэферэндуму забараняецца ўздзельнічаць на грамадзян абяцаннямі перадачы ім грашовых сродкаў, матэрыяльных каштоўнасцяў.

Пры парушэнні патрабаванняў гэтага артыкула адпаведныя камісіі прымаюць меры па спыненні парушэнняў, а Цэнтральная камісія, тэрытарыяльная, акруговая выбарчая камісія мае права таксама адмяніць рашэнне аб рэгістрацыі кандыдата.

Дзейнасць ў падтрымку вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі і масавыя мерапрыемствы

Улады арганізавалі шырокае асвятленне вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі. Агітацыйнай працай у рэгіёне займаецца апарат выканкамаў, ідэалагічныя службы прадпрыемстваў, арганізацый і ўстаноў, прыцягваюцца педагогі, лекары і працаўнікі сферы культуры, шматлікія грамадскія дзяржаўныя арганізацыі і прафсаюзы. Праводзяцца шматлікія сустрэчы з праўладнымі экспертамі і чыноўнікамі. Большасць мерапрыемстваў праводзіцца закрыта і негалосна. На іх прысутнічаюць супрацоўнікі дзяржаўных арганізацый, прадпрыемстваў і судаў, настаўнікі, студэнты ВНУ, каледжаў. Такія падзеі праходзяць фармальна, без актыўных абмеркаванняў і дыскусій. На сустрэчах са студэнтамі прысутнічалі дэканы, якія рэагавалі на незручныя пытанні. Заяўлялася, што ўдзел у рэферэндуме гэта грамадзянскі абавязак студэнтаў.

Афіцыйная агітацыя накіравана выключна на ўхваленне ўдзелу ў Рэферэндуме і падтрымання зменаў, якія выносяцца на галасаванне. Напрыклад, 8 лютага Брэсцкія ўлады распачалі праект «Мнение молодых».¹ Праект мае на мэце прадэманстраваць актыўны ўдзел моладзі Брэсцкай вобласці ў абмеркаванні рэферэндуму. У Полацкім Дзяржаўным Універсітэце ладзілася сустрэча з паралімпійскім спарцсменам Аляксеям Талаям², які, як адзначаецца, удзельнічаў у распрацоўцы праекта зменаў у Канстытуцыю.

На дзяржаўных прадпрыемствах Мінска былі запланаваныя шматлікія канцэрты ў падтрымку вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі³. На прадпрыемстве «Магілёўтрансмаш» адбыўся канцэрт для працоўных з

¹ <http://brest-region.gov.by/index.php/novosti/13540-proekt-mnenie-molodykh-nabiraet-oboroty-v-brestskoj-oblasti>

² <https://www.novaya.by/2022/02/22/v-polockom-gosuniversitete-proshla-vstrecha-studentov-i-shkolnikov-s-mnogokratnym-rekordsmenom-mira-i-evropy-obshhestvennym-devatelem-i-biznesmenom-alekseem-talaem/>

³ <https://minsknews.by/na-mmz-imeni-s-i-vavilova-proshel-konzert-v-podderzhku-predstoyashhego-referenduma/>

заклікамі прыйсці галасаваць і падтрымаць прапановы па змене канстытуцыі.

24 студзеня адбылася сустрэча Юрыя Караева, памочніка А.Лукашэнкі і інспектара ў Гродзенскай вобласці, з медработнікамі Шчучынскага раёна, 14 лютага – з працоўным калектывам ААТ «Гроднахлебпрам». Напрыканцы сустрэч усіх заклікалі на рэферэндум і прагаласаваць за новую Канстытуцыю.

Таксама дыялогавыя пляцоўкі з дэпутатамі парламента і Вадзімам Гігіным – старшынёй РДГА Беларускае таварыства "Веды" – прайшлі ў ГДМУ і ГДАУ, ГрДУ ім. Я. Купалы.

18 лютага старшыня Гродзенскага аблвыканкама Уладзімір Каранік і рэктар ГрДУ ім. Я. Купалы Ірына Кітурка, правялі сустрэчу дыялогавай пляцоўкі «Канстытуцыя – у будучыню разам» са студэнтамі юрыдычнага факультэта. Аналагічныя сустрэчы-агітацыі праходзілі на Беларускай металургічным заводзе, мэблевай фабрыцы, швейнай фабрыцы, на камунальным прадпрыемстве і іншых прадпрыемствах Жлобіна.

У Салігорску таксама праходзілі такія сустрэчы. У Светлагорску і ў Светлагорскім раёне агітацыйныя мерапрыемствы ладзіліся на Цэлюлозна-кардонным камбінаце, Хімвалакно, КЖУП «Светач» і ў школах.

У Барысаве ў раённым доме культуры прайшоў сход з мэтай агітацыі за змены, якія выносяцца на галасаванне, з удзелам усіх дзяржаўных мясцовых структур, чыноўнікаў з Мінска, прапагандыстаў⁴.

2 лютага прайшла сустрэча рабочых торфапрадпрыемства "Бярэзінскае" са старшынём райвыканкама Дзянісам Дзішуком. Ён агледзеў торфазавад, пахваліў яго за парадак і пералічыў дасягненні дзяржавы, у прыватнасці, што дзяржава шмат увагі надае здароўю грамадзян, сацыяльнай палітыцы, а скончыў свой выступ тэзісам аб тым, што “ад кожнага грамадзяніна зараз залежыць будучыня краіны”. Пасля гэтага выступіў старшыня раённага Савета дэпутатаў Віктар Лашкоўскі, які падрабязна распавёў аб навацых у выбарчай сістэме і статусе Усебеларускага народнага сходу. Калі прысутныя пачалі задаваць пытанні, аказалася, што людзей перш за ўсё

4

https://www.tvr.by/news/obshchestvo/dialogovaya_ploshchadka_v_ramkakh_proekta_v_rezhime_pravdy_sosto_valas_v_borisove/

хвалюе не рэферэндум, а рамонт дарог у горадзе і раёне, а таксама ачыстка дарог у сельскай мясцовасці ад снегу. Карыстаючыся выпадкам, рабочыя задалі пытанне кіраўніку раёна, калі нарэшце будзе заасфальтаваная вуліца Чырвонаармейская і калі будзе праведзены рамонт балконаў у дамах па вуліцы Маякоўскага ў Беразіно⁵.

Некаторыя афіцыйныя мерапрыемствы накіраваныя на дыскрэдытацыю незалежнага назірання. У Мінску распачалі кампанію «Я не боюсь», у межах якой назіральнікі ад праўладных арганізацый распавядаюць пра пагрозы, якія нібыта прыходзяць ім ад актывістаў ініцыятывы «Честные люди».

Масавыя мерапрыемствы адбываюцца толькі са згоды ўладных структур. Незалежныя структуры не маюць магчымасці іх праводзіць.

Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі, які з'яўляецца рухавіком арганізацыі і падрыхтоўцы рэферэндуму, распачаў агітацыйную акцыю «#раЗАм на рэферэндум». 9 лютага камітэт БРСМ Маскоўскага раёна Мінска адсправаздачыўся аб правядзенні акцыі ў адной з мінскіх школ. Эксперты кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары" заўважылі на фота, сярод іншых, школьнікаў малодшых класаў (меркавана, 3-4 класы) з агітматэрыяламі па рэферэндуме. Невядома пры гэтым, ці была атрымана згода бацькоў па выкарыстанне іх дзяцей у агітацыі за рэферэндум.

Выкарыстанне адміністрацыйнага рэсурсу

Вядома пра шматлікія факты выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу падчас агітацыі. Напрыклад, каб забяспечыць яўку работнікаў на агітацыйныя сустрэчы, у Светлагорскім раёне работнікаў падвозілі ў клуб на службовым транспарце. Сустрэчы ў працоўных калектывах дзяржаўных арганізацый ладзіліся ў працоўны час. Так, 26 студзеня праект зменаў і дапаўненняў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь абмеркавалі ў УУС Гродзенскага аблвыканкама ў працоўны час ў актавай зале ў прысутнасці кіраўнікоў службаў і падраздзяленняў. У Оршы 18 лютага памочнік Лукашэнка А. Ліневіч у працоўны час ладзіў сустрэчу па пытанні рэферэндума з работнікамі УП «Оршагаз» і станказавода «Красный борец».

---

⁵ <https://referendum2022.spring96.org/be/news/106705>

Падобныя захады прымяняліся і для ўдзелу ў датэрміновым галасаванні. Напрыклад, 22 лютага ў Брэсцкім дзяржаўным універсітэце пачалася акцыя «БрДУ за рэферэндум!»⁶. Студэнтам, якія прагаласавалі датэрмінова, універсітэт і прафсаюзна камітэт студэнтаў выдавалі салодкія «падарункі». Студэнтам БДМУ за ўдзел у датэрміновым галасаванні быў прапанаваны дадатковы выхадны ў пятніцу, 25 лютага. У БНТУ дэканат прапануе студэнтам выходныя з 25 па 28 лютага, калі групы поўным складам прагаласуюць датэрмінова⁷.

Акрамя таго, аб шырокім выкарыстанні адміністрацыйнага рэсурсу сведчыць нядаўні выпадак, калі ўстановы адукацыі атрымалі “фэйкавыя” лісты нібыта ад імя праўладнага грамадскага аб’яднання «Белая Русь», дзе супрацоўнікам адміністрацый прапаноўвалася паўдзельнічаць у акцыі «Защитим Референдум!» для «процідзеяння дэструктыўным сілам, якія спрабуюць сарваць рэферэндум» і сфатаграфавання з плакатамі аднаго ўзору⁸. Прапанову выканалі настаўнікі з дзясяткаў навучальных устаноў, дзе, у тым ліку, знаходзяцца ўчасткі для галасавання, а потым высветлілася, што гэта была ініцыятыва прыватнай асобы.

Забеспячэнне роўных магчымасцяў агітацыі прыхільнікаў і праціўнікаў вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі

З прычыны рэпрэсій, якія няспынна працягваюцца ў Беларусі, немагчыма казаць пра роўныя ўмовы па агітацыі для прыхільнікаў і праціўнікаў рэферэндуму. У грамадстве назіраецца агульная апатыя, пануем атмасфера страху. Дзяржаўныя СМІ асвятляюць толькі дзейнасць прыхільнікаў вынесенага на Рэферэндум праекту Канстытуцыі і выказваюць толькі гэтую пазіцыю.

---

⁶ <https://zarya.by/news/community/v-brestskom-universitete-startovala-akcija-brgu-za-referendum/>

⁷ <https://news.zerkalo.io/life/10377.html>

⁸ <https://reform.by/297213-prankery-predlozhili-uchiteljam-zashhitit-referendum-v-fejkovom-fleshmobe/>

Размяшчэнне агітацыйных матэрыялаў падчас рэферэндума

Негледзячы на тое, што згодна з заканадаўствам пры правядзенні рэферэндуму мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы павінны былі выдзяліць на тэрыторыі ўчасткаў для галасавання месцы, якія найбольш наведваюцца грамадзянамі, для размяшчэння агітацыйных друкаваных матэрыялаў, гэтае палажэнне не было выканана. Мясцовыя органы, як адзначаецца, не прымалі адпаведных рашэнняў, прынамсі гэтыя рашэнні не публікаваліся. Акрамя таго, Каляндарны план арганізацыйных мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенню рэспубліканскага рэферэндуму па пытанні ўнясення змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь не прадугледжваў неабходнасць прыняцця падобных рашэнняў.

Пераслед праціўнікаў вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі

Прэвентыўныя затрыманні праціўнікаў вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі, грамадскіх актывістаў і ўдзельнікаў мірных сходаў 2020 года праходзілі ў некалькіх гарадах. Баранавіцкая міжраённая пракуратура выклікала актывістаў і шэраговых грамадзян, якія раней прыцягваліся да адказнасці па адміністрацыйных артыкулах для прафілактычнай гутаркі і падпісання папярэджанняў. Да некаторых прыходзілі ўчастковыя для гутаркі.

У Оршы за апошні тыдзень прайшлі 2 ператрусы ў кватэрах актывістаў з выманнем тэхнікі і дакументаў. У выпадках выяўлення агітацыі супраць удзелу ў рэферэндуме ці вынесенага на рэферэндум праекта Канстытуцыі грамадзян прыцягваюць да адміністрацыйнай адказнасці.

Акрамя таго, МУС паведамляла аб дзевяці крымінальных справах, распачатых у сувязі з правядзеннем рэферэндуму. 20 лютага ў эфіры праўладнага тэлеканалу АНТ былі паказаныя кадры затрымання, а таксама распавялі пра ўлёткі, якія нібыта адпраўлялі сябрам выбарчых камісій, з тэкстам «Настаўнікі! Лічыце галасы на рэферэндуме сумленна. Калі будзе інакш, то бойцеся! Мы да вас прыйдзем і спытаем».

Мелі месца выпадкі пераследу актывістаў, якія спрабуюць узяць удзел у назіранні. Так, у в. Чонкі Гомельскага раёну Мікалай Сушкоў спрабаваў

зарэгістравацца назіральнікам ва УВК. Пасля таго як ён сабраў подпісы і занёс ва УВК, праз некаторы час яму патэлефанавалі і запрасілі прыйсці і «правільна пераафарміць паперы». Як стала вядома пазней, Мікалай Сушкоў быў затрыманы. Зараз ён адбывае адміністрацыйны арышт. Аналагічны выпадак здарыўся ў Мазыры. Алена Шаціла была зарэгістраваная на ўчастку для галасавання №15, які месціцца ў памяшканні раённай бібліятэкі. Там незалежную назіральніцу пазбавілі акрэдытацыі і выклікалі на «размову» ў РАУС.

У Светлагорску напярэдадні аб'яўленага ўладамі рэферэндума па ўнясенні зменаў у Канстытуцыю на допыты у раённы адзел Следчага камітэта выклікалі актыўных грамадзян. Павесткі на допыты атрымалі актыўныя грамадзяне, якія раней прыцягваліся да адміністрацыйнай адказнасці пасля прэзідэнцкіх выбараў 2020 года. Прычым раней гэтыя грамадзяне ўжо выклікаліся на падобныя допыты.